

SPRÁVY SAV

Slovenská akadémia vied

4. 2014

50. ročník

V TOMTO ČÍSLE

ZO ŽIVOTA SAV

- Výskum zameraný na spoločensky najväčšie ochorenia **1**
 Laboratórium molekulárnej apidológie **2**
 Osobnosť slovenskej školy matematickej štatistiky **3**
 Partnerská spolupráca jadrových fyzikov **5**
 Univerzálna platnosť vedeckých výsledkov **5**
 Sebareflexia vedcov **12**

UDALOSTI

- Krajina si zasluhuje úctu a rešpekt **4**
 Genóm bodavky tsetse je dekodovaný **6**
 Akadémia s vlastnou univerzitou **13**

PUBLICISTIKA

- Pozoruhodné projekty o človeku tohto storočia **7**

NÁŠ ROZHOVOR

- „Učila som sa na francúzskej historiografii...“
 (s PhDr. B. Ferenčuhovou, DrSc.) **9**

KONTAKTY

- Rastliny v kontaminovanom prostredí **13**
 Malé povodia pod drobnohľadom **14**

KONFERENCIE, SYMPÓZIÁ

- Známy i neznámy Samuel Zoch **14**
 V tieni koloniálnej minulosti **15**
 Možnosti, výzvy, obmedzenia **16**
 Život subjektivity **16**

V AREÁLI SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED NA BRATISLAVSKEJ PATRÓNKE V TÝCHTO DŇOCH UKONČILI HRUBÚ STAVBU PAVILÓNU LEKÁRSKÝCH VIED, KTORÝ BUDE SÚČASŤOU UNIVERZITNÉHO VEDECKÉHO PARKU PRE BIOMEDICÍNU. ZÁMER PROJEKTU PAVILÓNU LEKÁRSKÝCH VIED NA TLAČOVEJ KONFERENCII PREDSTAVIL PODPREDESA SAV PRE II. ODDELENIE VIED RICHARD IMRICH.

Foto: Katarína Selecká

V PIATOK 11. APRÍLA 2014 V REZIDENCII FRANCÚZSKEJ AMBASÁDY V BRATISLAVE PREVZALA SLOVENSÁ HISTORIKKA PHDR. BOHUMILA FERENČUHOVÁ, DRSC., Z RÚK VEĽVYSLANCA FRANCÚZSKEJ REPUBLIKY NA SLOVENKU DIDIERA LOPINOTA INSIGNIE DŮSTOJNÍKA RÁDU AKADEMICKÝCH PALIEM. VYZNAMENANIE FRANCÚZSKEHO MINISTERSTVA VZDELÁVANIA JE VYJADRENÍM VĎAKY FRANCÚZSKA ZA ANGAŽOVANOSŤ A PODPORU FRANCÚZSKO-SLOVENSKEJ VEDECKEJ SPOLUPRÁCE V OBLASTI SPOLOČENSKÝCH VIED (ROZHOVOR S OCENENOU VEDECKOU PRACOVNÍČKOU HISTORICKÉHO ÚSTAVU SAV PRINÁŠAME NA S. 9). Foto: Katarína Selecká

VEDECKÁ RADA SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED UDELILA PROF. ANDREJOVI PÁZMANOVI (VĽAVO), BÝVALÉMU VEDÚCEMU VEDECKÉMU PRACOVNÍKOVI ÚSTAVU MERANIA SAV A NESKORŠIE MATEMATICKÉHO ÚSTAVU SAV, ZLATÚ MEDAILU SAV ZA CELožIVOTNÉ DIELO. OCENENIE MU ODOVDAL JURAJ LAPIN, PODPREDESA SAV PRE I. ODDELENIE VIED. Foto: Katarína Selecká

Vedecký park pre biomedicínu sa dostáva do novej etapy výstavby

VÝSKUM ZAMERANÝ NA SPOLOČENSKY NAJVÁŽNEJŠIE OCHORENIA

Hrubú stavbu Pavilónu lekárskeho ved, ktorý bude súčasťou Univerzitného vedeckého parku pre biomedicínu, v týchto dňoch ukončili v areáli Slovenskej akadémie vied na bratislavskej Patrónke. Po Centre aplikovaného výskumu nových materiálov a transferu technológií je to v krátkom čase ďalšie budúce pracovisko vedcov, ktoré sa dostáva do novej etapy výstavby. Financovanie oboch je postavené v rozhodujúcej miere na štrukturálnych fondoch.

Pri tejto príležitosti sa 23. apríla 2014 stretli s novinármi minister školstva, vedy, výskumu a športu SR Dušan Čaplovič, predseda SAV Jaromír Pastorek a podpredseda SAV pre II. oddelenie vied Richard Imrich. Minister Dušan Čaplovič na brífingu zdôraznil, že tento vedecký park bude mať veľký význam pre transfer vedeckých poznatkov do lekárskej praxe. Jaromír Pastorek na stretnutí pripomenul, že využitie eurofondov na vedecké centrá tohto typu je významným krokom k riešeniu problémov s rozdrobenosťou vedeckých pracovísk. Podľa Richarda Imricha bude základný a aplikovaný výskum v oblasti biomedicíny v tomto vedeckom par-

POZVANIE NA BRÍFING PRI PRÍLEŽITOSTI DOKONČENIA HRUBEJ STAVBY PRIJAL AJ MINISTER ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU DUŠAN ČAPLOVIČ. NA FOTOGRAFII SPOLU S PREDSEDOM SAV JAROMÍROM PASTOREKOM (VPRAVO) A VEDÚCIM ÚRADU SAV JÁNOM MALÍKOM (VĽAVO).

ku zameraný na spoločensky najväznejšie ochorenia, akými sú nádory, poruchy srdcovocievneho systému, cukrovka, obezita alebo autoimunitné poruchy. Výskum sa tam bude okrem iného zameriavať aj na

využitie pokročilých terapií napríklad pomocou kmeňových buniek či vývoj najmodernejších diagnostických postupov s využitím sekvenovania ľudského genómu a iných molekulárnych analýz.

Univerzitný vedecký park pre biomedicínu bude stáť dovedna 39,5 milióna eur, z toho vyše 33,6 milióna pochádza z eurofondov, z prostriedkov operačného programu Výskum a vývoj, a viac ako 5,9 milióna zo štátneho rozpočtu. Hlavným partnerom a prijímateľom nenávratného finančného príspevku je Slovenská akadémia vied, ostatnými sú viaceré organizácie Akadémie – Virologický ústav, Ústav experimentálnej endokrinológie, Ústav experimentálnej onkológie, Ústav molekulárnej fyziológie a genetiky, Ústav normálnej a patologickej fyziológie, Ústav experimentálnej farmakológie a toxikológie, Ústav merania, ale tiež bratislavská Univerzita Komenského a Ekonomická univerzita.

SÚČASNÝ STAV DOKONČENEJ HRUBEJ STAVBY PAVILÓNU LEKÁRSKÝCH VIED V AREÁLI SAV NA BRATISLAVSKEJ PATRÓNKE...

... A TAKTO BY MAL VYZERAŤ PAVILÓN PO UVEDENÍ DO PREVÁDZKY.

Výsledkom bude najväčšie výskumné pracovisko tohto druhu na Slovensku. „Vybudovanie vedeckého parku pre biomedicínu je súčasťou dlhodobého zámeru užšie previazať medicínsky výskum, lekárske vzdelávanie a klinickú prax, a to hlavne v súvislosti s uvažovanou výstavbou novej univerzitnej nemocnice v oblasti Patrónky,“ pripomína R. Imrich. Tým sa posilní prenos poznatkov do praxe.

V rámci projektu vznikne do konca roka 2015 v areáli SAV na Dúbravskej ceste univerzitný vedecký park, kde budú moderné laboratória, priestory pre transfer technológií a poznatkov, ako aj kancelárske priestory pre pracovníkov a manažment centra. Okrem iného by mal budovať prístrojovú bazu na aplikovaný výskum na úrovni porovnateľnej s mnohými významnými centrami vo svete. Má tiež zlepšiť ko-

ordináciu medzi riešiteľskými kolektívami, vytvárať excelentné motivačné prostredie pre mladých vedcov.

Vedecký park vytvorí platformu pre technologický transfer. Inkubátor bude mať za úlohu previazať vedu, výskum a inovácie s podnikateľskou sférou. Pracovisko by malo byť napríklad aj živnou pôdou pre identifikáciu možných spin-off spoločností. (Text a foto: SAV)

Detašované pracovisko Ústavu ekológie lesa SAV na pôde STU v Bratislave

LABORATÓRIUM MOLEKULÁRNEJ APIDOLÓGIE

Laboratórium molekularnej apidologie – detašovaného pracoviska Ústavu ekológie lesa SAV – bolo slávnostne uvedené do prevádzky 15. apríla 2014 v priestoroch Fakulty chemickej a potravinárskej technológie STU v Bratislave.

Oddelenie molekularnej apidologie realizuje výskum v týchto oblastiach:

- Funkčná proteomika a fyziomika proteínov a antimikrobiálnych peptidov včelieho pôvodu so zreteľom na ich využitie v medicínskom výskume a v prevencii chorôb.
- Purifikácia a charakterizácia natívnych fyziologicky aktívnych proteínov a peptidov včelej materskej kašičky.
- Multifunkčnosť bielkovín včelej materskej kašičky ako dôsledok postranlačných modifikácií.
- Príprava rekombinovaných ekvivalentov bielkovín materskej kašičky vo

vhodných expresných systémoch a ich aplikácia ako proteínových antibiotík a imunostimulátorov v ochrane včelstiev pred patogénmi a v medicíne. Hodnotenie kvality včelích produktov založené na molekularno-biologických vlastnostiach bielkovín materskej kašičky. Využitie rastlinných metabolitov, najmä zlúčenín propolisu, v ochrane pred patogénmi. Sledovanie kvality medu v ekologicky narušených regiónoch Slovenska.

Získané poznatky umožnili nadviazať aktívnu spoluprácu so špičkovými pracoviskami moderného apidologického výskumu ako spoluriešiteľské pracovisko v štyroch projektoch 6. a 7. rámcového programu EÚ. K prioritám v rámci SAV patrí vytvorenie Spoločného pracoviska pre funkčnú genomiku včely medzi Od-

delením molekularnej apidologie a Max-Planckovým ústavom pre molekularnu genetiku v Berlíne a návrh a účasť na svetovom projekte *Sekvenovanie včelieho génu*. V súčasnosti Oddelenie molekularnej apidologie spolu s japonskými partnermi v rámci spoločného projektu sleduje fyziologické vlastnosti bielkovín materskej kašičky a rieši vývoj nových metód na monitoring pravosti včelieho medu a materskej kašičky. Ďalej v spoločnom francúzsko-švajčiarsko-taliansko-slovenskom projekte rieši problémy zamerané na predchádzanie chorôb včelstiev. Oddelenie molekularnej apidologie úzko spolupracuje so Slovenským zväzom včelárov v projekte uplatnenia vedeckých poznatkov základného apidologického výskumu v praxi.

(Zdroj: ÚEL SAV)

ČASŤ REKONŠTRUOVANÝCH PRIESTOROV LABORATÓRIA MOLEKULÁRNEJ APIDOLÓGIE.

LABORATÓRIUM SLÁVNOSTNE OTVÁRALI RIADITEĽ ÚEL SAV VO ZVOLENE ING. JOZEF VÁLKA, CSC. (VĽAVO) A DEKAN FCHPT STU PROF. ING. JÁN ŠAJBIDOR, DRSC.

Slovenská akadémia vied udelila prof. Andrejovi Pázmanovi Zlatú medailu SAV

OSOBNOSŤ SLOVENSKEJ ŠKOLY MATEMATICKEJ ŠTATISTIKY

Slovenská akadémia vied nedávno ocenila významného slovenského matematika prof. RNDr. Andreja Pázmana, DrSc., Zlatou medailou SAV. Pri príležitosti jeho životného jubilea mu ju udelila Vedecká rada SAV za celoživotné dielo. Vyznamenanie mu odovzdal 8. apríla 2014 podpredseda SAV pre I. oddelenie vied Juraj Lapin.

PROF. ANDREJ PÁZMAN. Foto: Katarína Selecká

Prof. Andrej Pázman, rodák z Prahy (nar. 1938), je bývalý vedúci vedecký pracovník Ústavu merania SAV a neskoršie Matematického ústavu SAV. Po absolvovaní štúdia experimentálnej fyziky na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave v roku 1961 sa stal aspirantom vo vtedajšom Ústave teórie merania SAV v Bratislave. Tu konvertoval z fyzika na matematika-štatistika. V rokoch 1966 – 1969 pôsobil v Laboratóriu výpočtovej techniky a automatizácie Spojeného ústavu jadrových výskumov v Dubne, ZSSR. Po návrate do Ústavu teórie merania SAV pomáhal budovať oddelenie matematicko-štatistických metód a v 70. rokoch založil spolu s prof. RNDr. Ing. L. Kubáčkom, DrSc., konferenciu PROBASTAT, na ktorej sa dodnes stretávajú odborníci z celého sveta a ktorá dnes patrí k najvýznamnejším medzinárodným štatistickým konferenciám konaným na Slovensku.

To bol základ vzniku významnej školy slovenskej štatistiky, ktorá sa preslávila po celom svete. V roku 1980 získal A. Pázman vedeckú hodnosť DrSc. a v roku 1992 bol menovaný za profesora. Pozoruhodná je aj jeho dlhoročná pedagogická činnosť v oblasti matematickej štatistiky na Prírodovedeckej fakulte, resp. na MFF Univerzity Komenského. V roku 1981 prešiel do Matematického ústavu SAV a od roku 1991 pôsobí na Fakulte matematiky, fyziky a informatiky UK v Bratislave.

Je autorom 9 monografií uverejnených doma, ale aj v najprestížnejších svetových vedeckých vydavateľstvách, okrem toho napísal aj okolo 90 štatistických publikácií, na

ktoré eviduje okolo 350 SCI citácií, ako aj niekoľko stovák iných citácií.

Ocenený prof. A. Pázman patrí medzi najvýznamnejších slovenských štatistikov. Počas svojho pobytu v SÚJV v Dubne sa začal zaoberať novou progresívnou oblasťou matematickej štatistiky – štatistickým optimalizovaním návrhov experimentov, čím sa stal zakladateľom tohto odboru v Česko-Slovensku a dnes je svetovo uznávaným odborníkom na túto oblasť. Dlhšie pôsobil aj na vedeckých pobytoch na významných univerzitách v Paríži, Viedni, Augsburgu, Londýne a Glasgowe.

Prof. Pázman obohatil slovenskú štatistiku o mnohé originálne postupy, ktoré majú aplikácie vo viacerých vedeckých, ale aj technických odboroch. Z jeho praktických spoluprác na čim spomenúť napríklad jeho návrh postupov pri optimalizácii meraní na vytýčenie a meranie zaťaženia Mosta SNP v Bratislave. Ako významný ojedinelý vedecký počín sa hodnotí rozvinutie nových progresívnych metód nelineárnych odhadov, ktorým sa prof. Pázman začal venovať v 80. rokoch v Matematickom ústave SAV a ktorými sa stal tiež svetoznámy.

Významná je aj jeho činnosť ako školiteľa v Ústave merania SAV, Matematickom ústave SAV a Fakulte matematiky, fyziky a informatiky UK. Vychoval 9 aspirantov, resp. doktorandov, medzi ktorých patria napr. prof. RNDr. A. Dvurečenskij, DrSc. (dnes

riaditeľ Matematického ústavu SAV a prvý aspirant prof. Pázmana), prof. RNDr. J. Mikulecká, CSc. (bývala dvojnásobná rektorka Univerzity v Hradci Králové), doc. RNDr. P. Čerňanský, CSc. (PF Trnavskej univerzity), doc. RNDr. R. Harman, PhD. (FMFI UK), bol aj školiteľom-špecialistom doc. Ing. M. Tyšlera, CSc. (dnes riaditeľa Ústavu merania SAV).

Prof. Andrej Pázman je uznávanou vedúcou osobnosťou slovenskej školy matematickej štatistiky. Je členom Učenej spoločnosti SAV, Royal Statistical Society (Veľká Británia) a Institute of Mathematical Statistics (USA). Z mnohých vyznamenaní spomeňme aspoň zlatú aj striebornú Čestnú plaketu Juraja Hronca SAV za zásluhy v matematických vedách, Zlatú medailu Univerzity Komenského, je tiež laureátom Ceny Slovenského literárneho fondu a Ceny mesta Viedeň za spoločné publikácie s Viedenskou univerzitou.

Po RNDr. Imrichovi Vrtovi, DrSc., pokračovateľovi a dôstojnom reprezentantovi slovenskej školy teórie grafov a teoretickej informatiky, ktorý si koncom marca prevzal Plaketu SAV Jura Hronca, je Zlatá medaila SAV udelená prof. Andrejovi Pázmanovi v krátkom čase druhým významným ocenením vedeckej práce príslušníka Matematického ústavu SAV.

Anatolij Dvurečenskij

KRAJINA SI ZASLUHUJE ÚCTU A REŠPEKT

Na 22. apríl už tradične pripadá Deň Zeme. Táto tradícia vznikla v roku 1970 na podnet Gaylorda Nelsona, senátora Spojených štátov amerických z Wisconsinu ako reakcia na rozsiahle poškodzovanie životného prostredia. Zem nám poskytuje životný priestor, no nie vždy sa k nej správame s úctou a rešpektom.

PREDNÁŠKA RIADITEĽKY
ÚKE SAV RNDR. Z. IZAKOVIČOVEJ, PH.D., NA
KONFERENCII MLADÉ
STROMY PRE SLOVEN-
SKO V SENICI.

Svojimi aktivitami výrazne zasahujeme do prírodnej krajiny. Meníme jej štruktúru, ťažíme lesy, likvidujeme mokrade, lúky a ostatné cenné biotopy, odstraňujeme brehové porasty a vegetáciu, znečisťujeme ju odpadom. Prírodná krajina sa postupne mení na intenzívne obhospodávanú a často prevorenú umelými prvkami. Vedci sa výskumu krajiny a životného prostredia venujú už dlhú dobu. S úspechom skúmajú zmeny a procesy, ktoré v nich prebiehajú. Modelujú scenáre vývoja a predpovedajú výskyt nepriaznivých situácií, aby eliminovali negatívne vplyvy na krajinu aj do budúcnosti. Je preto potrebné, aby si človek a celá spoločnosť uvedomila dôležitosť správania sa ku krajine a k životnému prostrediu.

Pracovníci Ústavu krajinnej ekológie SAV v spolupráci so Slovenskou ekologickou spoločnosťou pri SAV každoročne počas Dňa Zeme organizujú, spoluorganizujú a zúčastňujú sa na mnohých podujatiach,

na ktorých poukazujú na potrebu chrániť si svoje životné prostredie.

Jednou z nich bola konferencia *Mladé stromy pre Slovensko*, organizovaná v Senici Trnavským samosprávnym krajom a venovaná téme životného prostredia. Pracovníci ÚKE SAV mali aj tento rok vyhradený priestor na odborné prednášky. Ich ústredným motívom bola téma „ekosystémové služby“. Konkrétne príklady a skúsenosti s výsadbou stromov v krajine boli prezentované aj v infostánku ústavu, a to formou posterov, knižných publikácií a informačných letákov. Účastníci konferencie a študenti prejavili záujem nielen o informácie, ale aj o časopis *Životné prostredie* a *Ekologické štúdie*, ktoré vydáva Ústav krajinnej ekológie SAV.

Pri príležitosti Dňa Zeme predniesol prof. L. Miklós, DrSc., na Základnej škole a Gymnáziu s vyučovacím jazykom maďarským na Dunajskej ulici v Bratislave odbor-

nú prednášku s názvom *Krajina alebo životné prostredie*. V Materskej škole Macharova 1 v Bratislave sa zapojili deti z troch tried do súťaže v kreslení. Zo 63 kresbičiek päť najkrajších pracovníci ÚKE SAV ocenili. Víťazné práce potvrdili pozitívny vzťah detí ku krajine a k životnému prostrediu. Podobnú súťaž pripravili pracovníci ÚKE SAV aj v Spojenej škole Svätej Rodiny na Gercenovej ulici v Bratislave.

Deň Zeme si už tradične pripomínajú v Suchej nad Parnou. Ústav krajinnej ekológie SAV tu pripravil environmentálnu súťaž medzi školami (Suchá nad Parnou, Dolné a Horné Orešany a Trstín). Atrakciou tohtoročných osláv bolo divadielko *Dedko bylínkár*, v rámci ktorého sa žiaci oboznámili s liečivými účinkami prírodných bylín.

M. Moyzeová, Z. Izakovičová,
E. Adamčeková, ÚKE SAV | Foto: archív ÚKE SAV

V RÁMCI OSLÁV DŇA ZEME V MATERSKEJ ŠKOLE MACHAROVA 1 V BRATISLAVE SA DETI Z TROCH TRIED ZAPOJILI DO SÚŤAŽE V KRESLENÍ.

V SUCHEJ NAD PARNOU PRIPRAVIL ÚSTAV KRAJINNEJ EKOLÓGIE SAV ENVIRONMENTÁLNU SÚŤAŽ MEDZI ŠKOLAMI.

Čestné plakety pre prof. Gabrielu Martinskú a prof. Vladimíra Sládka

PARTNERSKÁ SPOLUPRÁCA JADROVÝCH FYZIKOV

Čestnú plaketu SAV Dionýza Ilkoviča za zásluhy vo fyzikálno-chemických vedách si 16. apríla 2014 prevzala prof. Gabriela Martinská, emeritná profesorka Prírodovedeckej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach.

Profesorka Gabriela Martinská, rodáčka z Banskej Štiavnice, patrí medzi významných slovenských fyzikov a úspešných vysokoškolských pedagógov. Po absolvovaní štúdia jadrovej fyziky na Univerzite Komenského v Bratislave prichádza v roku 1965 do Košíc na nedávno založenú Katedru jadrovej fyziky Prírodovedeckej fakulty UPJŠ, ktorá sa stala jej domovským pracoviskom počas celej profesionálnej kariéry. Vypracovala sa na jednu z kľúčových osobností katedry, kde je aktívna najmä pri budovaní výskumného kolektívu, pracujúceho s využitím v tom čase novej a atraktívnej metódy štúdia interakcií častíc a jadier pri vysokých energiách na snímkach z bublinových komôr. Jej vedecké zameranie sa vyprofilovalo počas pracovných pobytov v Spojenom ústave jadrových výskumov v Dubne, kde je dodnes aktívnou a váženou výskumnou partnerkou ako jedna z vedúcich osobností experimentálneho projektu STRELA. Úspešne však pracovala aj v špičkových experimentoch na urýchľovačoch v CERN-e, Juelichu a Serpuchove.

Významnou mierou prispela k budovaniu Ústavu experimentálnej fyziky SAV, pripomínajúceho si v týchto dňoch 45. výročie svojho založenia. Skupiny odborníkov, ktoré sa stali základom pri formovaní oddelení novovznikajúceho ústavu SAV, vznikali na pôde katedier Prírodovedeckej fakulty UPJŠ; profesorka Martinská prispela k vzniku oddelenia fyziky vysokých energií (dnešného oddelenia subjadrovej fyziky) ÚEF SAV v Košiciach, ktoré vzniklo na báze katedry jadrovej fyziky.

PROF. GABRIELA MARTINSKÁ (V STREDE).

Foto: K. Selecká

V zložitom období budovania základov ústavu pôsobila v rokoch 1971 – 1976 ako externá vedúca tohto oddelenia a v rokoch 1971 – 1980 bola zodpovednou riešiteľkou častkových výskumných úloh štátneho plánu základného výskumu na katedre i v ústave. Za súbor prác *O mnohonásobnej produkcii neutrálnych častíc a radiačných rozpadov rezonančných stavov v pión-protónových interakciách pri 5 GeV/c*, ktoré vznikli v rámci riešenia týchto úloh, bola ich autorom v roku 1975 udelená Cena SAV (prof. G. Martinská bola medzi ocenenými). V ďalších rokoch významne prispievala k rozvoju vedeckej spolupráce medzi Prírodovedeckou fakultou UPJŠ a Ústavom experimentálnej fyziky SAV, k formovaniu spoločných výskumných tímov a spoločnej účasti v medzinárodných experimentoch. V rokoch 1998 – 2001 bola členkou Vedeckej rady ÚEF SAV. Ako vedúca katedry jadrovej fyziky úzko spolupracovala s pracovníkmi ÚEF SAV aj v oblasti spoločného zabezpečovania pedagogického proce-

su na katedre a pri organizovaní doktorandského štúdia na oboch pracoviskách. Prof. G. Martinská je autorkou a spoluautorkou viac ako 200 pôvodných odborných publikácií, na ktoré je viac ako 1 000 citácií. Mnohé z týchto prác publikovala spoločne s pracovníkmi Ústavu experimentálnej fyziky SAV.

Vedecká i pedagogická práca profesorky Gabriely Martinskej bola neraz ocenená doma (Zlatá medaila UPJŠ, 1989, Strieborná medaila FMFI UK v Bratislave, 2001 a i.) aj v zahraničí (Čestné uznanie za rozvoj spolupráce s Laboratóriom vysokých energií SÚJV Dubna pri príležitosti 50. výročia založenia laboratória, 2003). Cyklus prác *Pozorovanie dibaryónových rezonancií v interakciách ľahkých jadier s protónmi* s jej spoluautorstvom získal Cenu rektora UPJŠ (1990) a súbor prác *Štúdium interakcií ľahkých jadier s protónmi 2.* cenu Spojeného ústavu jadrových výskumov v Dubne (1998).

(Zdroj: I. OV SAV)

UNIVERZÁLNA PLATNOSŤ VEDECKÝCH VÝSLEDKOV

Čestnú plaketu SAV Aurela Stodolu za zásluhy v technických vedách si 9. apríla 2014 prevzal prof. RNDr. Vladimír Sládek, DrSc. Laudáciu predniesol riaditeľ Ústavu stavebníctva a architektúry SAV Peter Ma-

tiašovský a cenu mu odovzdal podpredseda SAV pre I. oddelenie vied Juraj Lapin.

Rodák z Martina Vladimír Sládek (nar. 1954) štúdium fyziky na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave ukončil v roku

1978. Od konca roku 1981 pracuje v Ústave stavebníctva a architektúry od roku 2005 je zástupcom riaditeľa ústavu. Od začiatku 90. rokov pôsobil aj na STU Bratislava a na Žilinskej univerzite. Počas svojej vedeckej

kej kariéry sa vyprofiloval v oblasti aplikovanej mechaniky (výpočtová mechanika) a aplikovanej matematiky, pričom získal viacero štipendií a pôsobil na viacerých zahraničných pracoviskách (Cornell University, Shinshu University, Wessex Institute of Technology, University of California, Los Angeles – UCLA, University of Gent, TU Wien, University of Siegen).

Jeho príspevky na poli rozvoja moderných numerických výpočtových metód sú celosvetovo akceptované vedeckou komunitou. Ide predovšetkým o prínos do rozvoja metódy hraničných integrálnych rovníc, vypracovanie regularizovaných formulácií v metóde hraničných elementov, jednoznačných formulácií riešenia okrajových úloh pre oblasti s degenerovanou hranicou (úlohy z trhlinami), ako aj o príspevky k metódam výpočtu koeficientov intenzity fyzikálnych singularít v okolí koreňa trhliny, k vývoju bezprvkových formulácií riešení počiatko-okrajových úloh matematickej fyziky. Tieto výsledky majú univerzálnu platnosť a významne pomohli pri riešení komplikovaných úloh v kontinuálnych prostrediach s premenlivými materiálovými koeficientmi a s uvážením interakcií mechanických, tepelných a elektromagnetických polí v inteligentných ma-

OCENENÝ PROF. VLADIMÍR SLÁDEK. Foto: K. Selecká

teriáloch a konštrukciách s rozmanitými inžinierskymi aplikáciami.

Vladimír Sládek je spoluautorom 6 monografií, 17 kapitol v zahraničných mono-

grafiách, editorom troch špeciálnych čísiel časopisov, spoluautorom viac ako 200 článkov evidovaných v CC, 70 článkov v ostatných vedeckých periodikách. Na jeho práce existuje vyše 1 957 citácií evidovaných vo WoS a jeho h-index je 27. V roku 2011 bol agentúrou ARRA zahrnutý medzi špičkových vedcov. Je členom redakčných rád troch zahraničných časopisov, bol členom vedeckých a organizačných výborov mnohých medzinárodných konferencií a predniesol desiatky pozvaných prednášok. Od roku 2006 je členom SKVH pri MŠ SR, je predsedom obhajobnej komisie pre vedecké hodnosti DrSc, ako aj členom odborových komisií študijných programov doktorandského štúdia (numerická analýza a vedecko-technické výpočty; aplikovaná mechanika). Je členom Učenej spoločnosti SAV, podpredsedom Slovenskej spoločnosti pre mechaniku, členom International Society for Boundary Elements (ISBE), členom Central European Association for Computational Mechanics (CEACM). Dvakrát ako člen kolektívu získal Cenu SAV (1985, 2003), rovnako aj Cenu Literárneho fondu za monografiu (1985, 1998) a prámiu Literárneho fondu za vedecký ohlas (2005). Od r. 1998 je Fellow of Wessex Institute of Technology. (Zdroj: I. OV SAV)

Na významnom vedeckom výsledku sa podieľal aj Ústav zoológie SAV

GENÓM BODAVKY TSETSE JE DEKÓDOVANÝ

Po 10 rokoch úsilia vedeckých tímov z 18 krajín sveta a pod vedením vedcov z Yale School of Public Health, Trypanosomiasis/Tsetse Research laboratory v USA sa podarilo konečne dekódovať kompletný genóm bodavky tsetse, ktorá dlhodobo ohrozuje životy ľudí a dobytká Afriky. Genóm bodavky tsetse bol publikovaný v poslednom čísle prestížneho vedeckého časopisu *SCIENCE*.

Na tomto významnom výsledku sa podieľal aj Ústav zoológie SAV, konkrétne jej vedecká pracovníčka RNDr. Veronika Michalková, PhD., ktorá už dva roky pracuje v laboratóriu prof. Serapa Aksoya na Yale v USA. Zároveň s týmto článkom v ten istý deň vyšla v časopise *PLOS One*, *PLOS Genetics* a v *PLOS Neglected Tropical Diseases* kolekcia 11 článkov v spolupráci aj s pracov-

BODAVKY TSETSE SPŮSOBUJÚ SPAVÚ CHOROBU.

níkmi Ústavu zoológie SAV, pod názvom: Tsetse Genome Biology Collection.

Africká trypanozomiáza sa prenáša bodavkami tsetse. Spôsobuje spavú chorobu u ľudí a pri zvieratách, hlavne dobytku, chorobu nagana v celej subsaharskej oblas-

ti Afriky. Nebezpečenstvo infekcie ohrozuje približne 70 miliónov ľudí. Chov zvierat v endemických oblastiach je prakticky nemožný a má za následok obrovské ekonomické straty v poľnohospodárskej produkcii. Spavá choroba u ľudí je väčšinou fatálna, pretože jej liečba je veľmi obmedzená a málo efektívna. Doteraz nebola vyvinutá účinná vakcína a aktuálne trypanocídne liečivá môžu mať nebezpečné nežiaduce vedľajšie účinky. Najúčinnnejšou metódou boja proti týmto chorobám je zníženie alebo odstránenie tsetse populácie z prírody.

Novoobjavený genóm môže poskytnúť rad účinných zbraní pri vývoji nových možnosti vyhubenia alebo zníženia populácie bodaviek tsetse, ktoré ohrozujú životy ľudí a dobytká.

Peter Takáč, ÚZ SAV

Niekoľko postrehov z divadelnej Moskvy

POZORUHODNÉ PROJEKTY O ČLOVEKU TOHTO STOROČIA

Dagmar Podmaková

Moskva aj v tomto roku žila intenzívne divadlom. Od začiatku januára do polovice apríla bolo možné vidieť na viacerých scénach najzaujímavejšie inscenácie opery, činohry, baletu, bábkového divadla, spevhry z celého Ruska a spoločné projekty so zahraničnými divadla – od USA po Izrael.

Mimo súťaže sa na plagáte ocitla aj Činohra SND s inscenáciou hry Elfriede Jelinek Rechnitz – Anjel skazy. Žiaľ, pre náhle ochorenie herečky súbor nepricestoval... V čase krymského konfliktu sa ťažko obhajuje pred organizátormi či zahraničnými kolegami ich neúčast. Najmä ak len dva mesiace predtým Bratislavčania z politických dôvodov odmietli pozvanie na festival do Budapešti, o čom si možno prečítať na viacerých webových prehliadačoch. Slovensko za dvadsať rokov existencie Zlatej masky, dostalo takúto možnosť po prvý raz...

Zrkadlo súčasného sveta

Divadelných kritikov a teoretikov pozývajú do Moskvy častejšie. Rok čo rok sa tam stretávajú s desiatkami kolegov z celého sveta, z ktorých sú mnohí riaditeľmi prestížnych divadelných festivalov či divadelných domov. V rámci projektu *Russian case*, ktorý je súčasťou Zlatej masky, majú možnosť vidieť pozoruhodné projekty ruských divadiel, ktoré vypovedajú o človeku 21. storočia.¹ O jeho radoch, problémoch, túžbach, láske, nevere, hľadania zmyslu žiť, a to prostredníctvom klasických textov, ich úprav či pôvodných scenárov, reagujúcich na aktuálne udalosti. Napríklad inscenácie *Hamlet | Koláž* kanadského režiséra Roberta Lepaga, ktorú našťudoval v Divadle národov, vychádzajúcej zo Shakespeareovej hry. Herec Jevgenij Mironov, umiestnený v uzavretej prázdnej a na mätko vystlanej

HAMLET | KOLÁŽ V NAŠTUDOVANÍ KANADSKÉHO REŽISÉRA ROBERTA LEPAGA V DIVADLE NÁRODOV.

Foto: Roman Dolžanskij

kočke stvárňuje jedenásť postáv. Situácie hry sú prenesené do 60. rokov 20. storočia a odohrávajú sa len v hlave herca oblečeného do zvieracej kazajky. Podarí sa mu uvoľniť zo zašnurovaného sveta, aby si vo svojom schizofrenickom svete prehral po-

stavy vo svetle vlastných predstáv a reakcií. Všetky však v tomto ohraňenom svete narážajú na mantinely (steny) svojich obrazov. Vo chvíli, keď by mali slobodne konať a hovoriť, strácajú pôdu pod nohami, prichádza iný obraz, iná situácia, na ktorú treba reagovať.

Táto one-man show je umocnená technickými kúzlami s farebným svetlom, obrazom, prevracaním kocky, zmenou prostredia, scénografickým riešením. Ide o technicky náročnú manipuláciu hyperkocky, vo vnútri ktorej inscenátori priam kúzlia so zmenou priestoru, okrem iného aj navodením bezťažového stavu. Herec/pacient využíva viacero otvorov, ktorými sa dostáva von a späť dnu do vzduchoprázdna „svojho kozmického priestoru“, meniac pri tom kostým, reč a gestá v koloťoch politických machinácií, ľudských osudov, ktoré Shakespeare ponúkol a každá doba ich spracúva na svoj obraz. Dokonalý zvuk a hudba, ako aj videoobrazy priam vyrážajú dych do chvíle, kým opäť herec nekončí vo svojej kazajke.

Technologicky náročné predstavenie je súhrou viacerých skrytých „hercov“. Moskovský obraz svetoznámeho režiséra je zrkadlom súčasného sveta, divadla v divadle. Meno režiséra Roberta Lepaga sa oplatí zapamätať.

HAMLET - ONE-MAN SHOW JEVGENIJA MIRONOVA.

Foto: Roman Dolžanskij

¹ Autorka vykonala cestu v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0070/13.

Puškinovský dandy dneska

Aj *Onegin* novosibírskeho divadla prináša nové prečítanie klasického románu. Režisér Timofej Kuľabin počíta s tým, že dielo je doma dostatočne známe, preto mnohé verše, monológy vypustil, zredukoval. Hlavný hrdina je puškinovský dandy dneška. Rozmaznaný peniazmi, podlizujúcimi i obsluhujúcim okolím. Svoj cynizmus a drzosť k iným prejavuje cez blogy, čitateľov uráža, navádza na rôzne hlúposti. Falošnosť tohto sveta znásobujú mnohé výstupy a obrazy. Či sú to krátke scény v zadnej časti javiska, kde na matraci Oneginov sex s vyzlečenou babou a jej rytmicky predstieranými vzdychmi prerušuje zvonenie telefónu, vzdychajúceho Lenského po jeho láske alebo pózovanie polovyzlečenej Oľgy pred fotografmi. Ale cítiť aj veľa radosti, roztopašnosti, veď postavy sú veľmi mladé, nepoznajú lásku, život, prekážky. Morálka? Čo o nej vedieť, ak jej niet v ich okolí! Novosibírska inscenácia *Hamleta* podčiarkuje je nivelizáciu hodnôt, stiera rozdiely medzi zmyslom a nezmyslom, medzi chuťou žiť a umrieť z nudy. V závere Tatiana nevyšlovuje tie krásne verše „*Netajím, že ľúbim, ale// inému náležim, nie vám!*“//*Mužovi vernosť zachovám*², ale prijíma Oneginu chladno, elegantne v čiernom fraku. Ako neľútostné zrkadlo minulosti, len v opačnom poradí. Darmo sa Onegin sám seba pýta, kde urobil chybu, je to skôr „divadlo“, ako ozajstný záujem. Záverečná scéna symbolickej Oneginovej samovraždy nie je len znásobením nihilizmu tohto mladého človeka, ale zároveň je výkrikom o pomoc. Sám Onegin rozveje ventilátorom do kúsok zhoreného papiera odetú figurínu sediacu pred jeho počítačom až tak, že zostane z nej holá kostra.

Nie každá metafora ruských divadelníkov je pre zahraničného návštevníka čitateľná. Napríklad projekt Moskovského umeleckého divadla (MCHT) *Výpoveď o tom, čo môžeme a čo nie* je skúškou diváckej trpezlivosti a jeho reakcií. Inscenátori ich usadia do niekoľkých kóji, prepojených dverami, ktoré pripomínajú kancelárie vy-

ONEGIN – NOVÉ PREČÍTANIE KLASICKÉHO ROMÁNU. Foto: Igor Ignatov

šetrovateľov. Tí pobejú medzi týmito kobkami, z viacerých výstupov je zrejme, kto je pešák a kto šéf. Sprevádza ich strach, krik. Divákov si nevšímajú, nepotrebnú ich. Sú len kulisou, aj keď náhodou na nich niečo zakričí, zoberie rekvizitu z ich stola, je vzduch. Cudzinci sa nudia, domáci si boli vedomí moci vyšetrovateľov, ktorá ich môže kedykoľvek zasiahnuť. (Pripomeňme len prípad advokáta Sergeja Magnitského, ktorému neposkytli vo vyšetrovacej väzbe lekársku pomoc a zomrel, Teatr.doc pripravil ešte v roku 2010 na základe výpovedí a zachovaných spisov o tomto prípade dokumentárnu inscenáciu.)

Divadlo pod tlakom

Na druhej strane diváci – predstavitelia jedného združenia z pravoslávnej cirkvi – práve v tomto divadle počas predstavenia Wildovej hry *Ideálny muž* (18+) vyšli nesúhlasne na scénu a žiadali prerušiť predstavenie (pozri napr. http://piter.tv/event/MHT_Ideal_nij_muzh/). Divadlo sa síce ubránilo, ale tlak cirkvi a jej niektorých služobníkov je veľký. Neraz sa k nim pripoja aj médiá. Rovnako nepriamo podľa ruských kolegov cítiť tlak politikov, ktorí majú priamy dosah na financovanie divadiel. Niektorí

režiséri a kritici v diskusii s hosťami priznali, že sa tvorcovia síce nemôžu sťažovať na oficiálnu cenzúru, ale cítiť prepojenie autocenzúry a financií. Sú presvedčení, že umenie nemôže slúžiť, ale tento nepriamy tlak naň je čoraz väčší. Kolegovia z vyspelých demokratických štátov nechápali túto rovnicu.

Verejnosť aj tvorcov rozdeľuje krymská otázka. Na jednej strane sú mnohí spätí koreňmi s krymskou zemou ešte pred rokom 1954, na druhej práve preto nesúhlasia so súčasným dňom.

Dnešná Moskva pomaly zabúda na mága svetového divadla Jurija Petroviča Ľubimova, ktorého za socializmu zbavili občianstva, navrátili mu ho až začiatkom 90. rokov. Pred tromi rokmi sa rozišiel s vlastným Divadlom na Taganke (s nezaobudnuteľným Vladimírom Vysockým) na protest proti súčasnému dňu v súbore a ich požiadavkám. Mnohé predstavenia, na ktoré má výsostné autorské práva, zakázal. Namiesto nich tam vznikajú projekty mladých tvorcov. Hoci len na rok.

(PhDr. Dagmar Podmaková, CSc., je vedeckou pracovníčkou Ústavu divadelnej a filmovej vedy SAV)

² Preklad Ján Štrasser.

Hovoríme s PhDr. Bohumilou Ferenčuhovou, DrSc., ocenenou francúzskym vyznamenaním

„UČILA SOM SA NA FRANCÚZSKEJ HISTORIOGRAFIÍ...“

Insígnie dôstojníka rádu akademických paliem nie sú vašim prvým francúzskym vyznamenaním. Akého rangu je toto ocenenie?

Akademické palmy začal udeľovať roku 1808 Napoleon I. na poctu členov univerzít a lýceí a vyznamenanie malo tri stupne: Chevalier (rytier), Officier (dôstojník) a Commandeur (veliteľ). Dnešná podoba tohto vyznamenania vychádza z dekrétu prezidenta Francúzskej republiky Reného Cotyho z roku 1955, ktorý ponechal tieto tri stupne a zriadil ho ako Rad na poctu pracovníkov z oblasti vzdelávania a kultúry – teda akademikov, učiteľov a pracovníkov z oblasti školstva a kultúry. Už vtedajší štatút otvoril možnosť udelenia tohto ocenenia aj občanom zo zahraničia. Vo Francúzsku sa postupuje vždy od najnižšej – rytierskej hodnosti k povýšeniu, ktoré je možné po piatich rokoch vždy za nové zásluhy. Moje tohtoročné ocenenie bolo pre mňa nečakaným povýšením zo stavu „rytierskeho“ do stavu „dôstojníckeho“. Veľmi si ho vážim. Ide o vládne vyznamenanie, ktoré mi udelil predseda vlády Francúzskej republiky Jean-Jacques Ladvie dekrétom z 8. januára 2014 a minister národného vzdelávania Vincent Peillon.

Vyznamenanie je vyjadrením vďaka Francúzska za angažovanosť a podporu francúzsko-slovenskej spolupráce v oblasti spoločenských vied, ktorá má širokú škálu – od vášho vedeckého historiografického záujmu o problematiku francúzsko-slovenských vzťahov, zhmotnených do viacerých monografických publikácií a množstva štúdií, cez spoločné projekty, organizovanie dvojstranných či trojstranných francúzsko-česko-slovenských kolokvií, pedagogické účinkovanie na francúzskych univerzitách, školiteľskú činnosť kandidátov či doktorandov na dvojstrannej slovensko-francúzskej platforme a povedzme až po prekladanie odborných textov z francúzštiny či do francúzštiny. Podstatnú časť svojej odbornej výskumnej činnosti okrem toho venujete aj slovenským dejinám a to z pozície vedúcej oddelenia novších dejín v Historickom ústave SAV. Aký je podiel tej „francúzskej“ orientácie na vašej celkovej vedeckovýskumnej činnosti?

Počas môjho dlhoročného pôsobenia v SAV sa ten podiel menil. Niekedy bol vyšší, niekedy nižší. Som zakorenená v slovenských dejinách a v slovenskej kultúre. Táto skutočnosť sa odráža aj vo výskume všeobec-

VYZNAMENANÚ PHDR. BOHUMILU FERENČUHOVÚ, DRSC. (TRETIA SPRAVA) PRIŠLI POZDRAVIŤ AJ JEJ KOLEGOVIA Z HISTORICKÉHO ÚSTAVU SAV.

ných dejín, na ktoré som bola školená. Vzťahy medzi Francúzskom a strednou Európou, a tiež medzi Francúzskom a Slovenskom sú ich súčasťou. Moja doteraz najobjemnejšia individuálna publikácia má názov *Francúzsko a slovenská otázka 1789 – 1989*, ale týka sa aj československo-francúzskych vzťahov a dejín Európy vo všeobecnosti (Veda 2008, 492 s.). Na začiatku nebolo vôbec samozrejmé, že sa mi to podarí. Do Ústavu dejín európskych socialistických krajín SAV, kam som v decembri 1971 nastúpila na študijný pobyt, som bola prijatá s perspektívou špecializácie na dejiny Sovietskeho zväzu a na sovietsku politiku voči strednej Európe. A ak by sa tak bolo stalo v politicky priaznivejšej dobe a dostala by som sa do sovietskych archívov, čo bolo vtedy veľmi ťažké, bola by som túto tému študovala s rovnakým zaujatím ako problematiku francúzsko-slovenských vzťahov. Dnes problematika dejín Slovenska zaberá asi polovicu mojej výskumnej kapacity.

Z hľadiska „školy“ a metodológie je podiel „francúzskej“ orientácie dosť vysoký. Učila som sa na francúzskej historiografii, ale nielen na nej. Hľadala som vlastnú cestu. Nadviazala som na českú a slovenskú historickú slavistiku a na československú školu dejín medzinárodných vzťahov. V období socializmu som s veľkým zaujatím čítala diela poľských historikov. Neskôr aj britských a amerických, ku ktorým som sa paradoxne dostala ľahšie počas prvej študijnej cesty do Moskvy roku 1978 a do Varšavy

o rok neskôr, než v Bratislave či Prahe, kde táto literatúra, ak ju náhodou mali na sklade, bola zaradená medzi prohibítá. K tým patrila v Československu aj celá legionárska literatúra a publikácie, ktoré napísali v medzivojnovom období československí politici, v prvom rade T. G. Masaryk a Edvard Beneš. V Rusku ich za takých „závadných“ nepovažovali. Po návrate z Moskvy som si pomohla odvolaním sa na autoritu V. K. Volkova z Ústavu slavianovedenia a balkanistiky Akadémie vied ZSSR a podarilo sa mi dosiahnuť súhlas so spresnením témy kandidátskej dizertácie a venovať sa výskumu problematiky *Sovietske Rusko a sformovanie Malej dohody (1917 – 1924)*. Keďže Malá dohoda sa stala súčasťou francúzskeho spojeneckého systému v strednej Európe po prvej svetovej vojne, umožnilo mi to návrat k štúdiu tej problematiky, ktorej som sa venovala už v posledných rokoch vysokoškolského štúdia, i keď s určitým chronologickým posunom.

V druhej polovici 90. rokov som mala možnosť študovať v Archíve Spoločnosti národov v Ženeve dokumenty týkajúce sa medzinárodnej ochrany menšín. Tejto problematike som sa potom venovala aj z hľadiska prítomnosti – a to v kontexte Slovenska i menšinovej problematiky, monitorovanej v Rade Európy.

Vyštudovali ste históriu na Filozofickej fakulte UK, získali ste viacero francúzskych štipendií... Možno povedať, že ste už od

študentských čias programovo išli za cieľom venovať sa (aj) v takej výraznej miere francúzsko-slovenským vzťahom? Čo u vás rozhodlo o takejto odbornej orientácii?

Odborná orientácia je často výsledkom súhry mnohých, aj celkom náhodných faktorov.

Na Filozofickej fakulte UK som vyštudovala históriu v kombinácii s francúzskym jazykom a literatúrou. Prvoradá bola pre mňa francúzština. Pôvodne som chcela študovať francúzštinu a španielčinu a potom sa venovať literatúre a umeleckému prekladu. V Dolnom Kubíne, kde som chodila na SVŠ, sa však španielčina neučila, náhradným riešením bola pre mňa história. Ale už v prvom ročníku na vysokej škole sa dostala na prvé miesto, zistila som, že štúdium tejto kombinácie je veľmi zaujímavé a perspektívne. Len nedávno som sa dozvedela, že otvorenie tohto dvojodborového štúdia inicioval prof. Jozef Felix, ktorý výchovu takto zameraných odborníkov chápal ako dôležitú súčasť slovenskej romanistiky. Aj moje ďalšie smerovanie ovplyvnila univerzita. Keď som si na historickom proseminári chcela vybrať tému z dejín Oravy, kde som vyrástla, doc. Ákoš Paulíny ma zavrátil, že s mojimi jazykovými kompetenciami ma neprijali s perspektívou venovať sa regionálnym, ale všeobecným dejinám a zadal mi prácu o nie práve priťažlivom novinárovi z Francúzskej revolúcie – Maratovi. S veľkým potešením som písala aj seminárne práce z dejín národného obrodzenia. O ďalšom asi rozhodol študijný pobyt vo Francúzsku po ukončení štvrtého ročníka, na ktorý som sa dostala na základe konkurzu na ministerstve školstva v Prahe. Vo výberovej komisii boli českí aj francúzski zástupcovia. V Paríži som zbierala materiál k diplomovej práci Francúzski slavisti a česká a slovenská otázka 1867 – 1918 (Školiteľ M. Písch), ale rovnakú pozornosť som venovala aj štúdiu francúzskeho jazyka a literatúry. Ešte stále som nevedela, v akom odbore budem pracovať. Ale túžila som po vede, nie po vyučovaní.

Podľahnúť čaru francúzštiny iste nie je ťažké. Ako sa vyvíjal váš vzťah k tomuto jazyku?

S francúzštinou som sa stretla ešte v predškolskom veku, keď ma rodičia naučili prvé lekcie z detskej učebnice. Počas základnej školy som sa okrem povinnej ruštiny súkromne učila nemčinu. K francúzštine som sa dostala opäť na strednej škole. Mali sme výborného učiteľa – Jána Halašu, ktorý učil na gymnáziu francúzštinu ešte môjho otca. Sám sa tento jazyk naučil ako žiak československej sekcie na lyceu v Dijone a po absolvovaní Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v roku 1932 úspešne odovzdával svoje vedomosti niekoľkým generáciám gymnazistov z Dolnej Oravy. A nielen gymnazistom. Pamätám sa, že v 60. rokoch minulého storočia vyučoval aj dospelých v kurzoch, ktoré sa vtedy organizovali v kubínskome Dome osvety.

Po nástupe na stáž a do aspirantúry v SAV som s francúzštinou naďalej pracovala.

Neustále som čítala a nezabúdala som ani na „praktické cvičenia“: štipendium som mala biedne, musela som z neho hradiť aj podnájom, tak som si privyrábala dávaním súkromných hodín a počas jednej dovolenky som pracovala ako hosteska so špecializáciou na francúzštinu v Inchebe. V období perestrojky som dostala možnosť po prvý raz od svojho návratu do Bratislavy v marci 1971 pozrieť sa, ako sa za tých, pre mňa beznádejne dlhých štrnástich rokov, zmenil Paríž. Zmizla skoro celá stará štvrť Montparnasse a na jej mieste vyrástol mrakodrap. Na Československo a jeho jar 1968 sa medzičasom zabudlo. Ale prejavili sa prvé náznaky nadchádzajúcich zmien spojené s vychádzajúcou hviezdou Gorbačova v Moskve. Dvojtyždenná študijná cesta v rámci MAD do Paríža roku 1985 mi dala nesmierne veľa. Prijal ma Marc Ferro, slávny odborník na dejiny ZSSR, prvej svetovej vojny a ruskej revolúcie 1917, vtedy riaditeľ IMSECO – *Institut du Monde soviétique et de l'Europe centrale et orientale*, čiže Ústavu Sveta sovietskych a strednej a východnej Európy. Niekoľkými málo otázkami upriamim moju pozornosť tak, aby som pochopila, že som za tie roky v Bratislave podvedome začala pokladať za samozrejme, že historická veda na Slovensku sa usiluje dospieť k akýmisi univerzálne platným historickým pravdám až zákonom, čo sa rovná determinizmu. Že potláča pluralitu metód a prístupov v historickom výskume a hľadá jednoduché pravdy a jednoduchý výklad tam, kde skutočnosť je zložitá. Počas tejto cesty som sa zoznámila s bohemistom Bernardom Michelom a jeho žiakom Antoinom Marèsom. B. Michel bol vtedy profesorom a vedúcim katedry dejín súčasnej strednej Európy na parížskej Sorbonne, A. Marès je jeho súčasným nástupcom na tomto poste. Zároveň som začala robiť základný výskum v Archíve Ministerstva zahraničných vecí Francúzska. Až po zakomponovaní jeho výsledkov do kandidátskej dizertácie som verejnosti predložila svoju prvú monografiu *Sovietske Rusko a Malá dohoda 1917 – 1924* (1988). Po roku 1989 začali prichádzať pozvania na vedecké konferencie do Paríža, Ženevy, Štrasburgu a začala som francúzštinu používať aj pri koncipovaní vedeckých textov písaných do zahraničných kníh a časopisov. Francúzština sa stala pre mňa dôležitým pracovným nástrojom.

Prednášali ste na viacerých univerzitách? Aké skúsenosti a dojmy ste si z tejto činnosti priniesli?

V porovnaní s výskumom a jeho interpretáciou sú moje skúsenosti z pedagogickej činnosti dosť malé. Na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave som mala výberovú prednášku na tému Francúzsko a stredná Európa od Francúzskej revolúcie do súčasnosti. Zapisalo si ju asi 15 dost pozorlivých študentov, ale podmienky, ktoré mi na katedre všeobecných dejín ponúkli, boli málo prijateľné. Nemali pre mňa ani voľnú prednáškovú miestnosť. Ak som nechcela prednášať v piatok o 17. hodine, musela som pozvať študentov do väčšej pracovne náš-

ho oddelenia v Historickom ústave SAV. Tá na to nebola usposobená a navyše si vyžadovala toleranciu kolegov, ktorí v tom čase nemohli sedieť za vlastným pracovným stolom. Moja spolupráca s Filozofickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave sa v ďalších rokoch obmedzila na doktorandské štúdium. Dvaja zatiaľ poslední interní doktorandi Historického ústavu SAV, ktorých som viedla, obhájili dizertácie v rokoch 2011 a 2013 a podľa dnes platného vysokoškolského zákona študovali zároveň aj na filozofickej fakulte, ktorá im vydala diplom.

Väčšiu skúsenosť mám s pôsobením na Univerzite Roberta Schumana v Štrasburgu, kde som v rokoch 1994 – 2002 bola poverená kurzom o dejinách a súčasnosti Slovenska v rámci univerzitného diplomu Poznania súčasnej Európy, *Connaissance de l'Europe centrale contemporaine*. Inicioval ho prof. Jean-Paul Bled, slovenský čitateľ ho môže poznať vďaka prekladu jeho monografie o Márii Terézii. Cyklus bol určený študentom, ktorí už mali magisterský titul. Za rok mohli získať univerzitný diplom nazývaný vtedy DEA (Diplôme d'Études approfondies), dnes v tejto forme už neexistuje a nahradilo ho štúdium, ktoré sa končí diplomom Master 2. K špecifikám štrasburského DEA z rokov 1994 – 2002 patrilo to, že teoretické štúdium a skúška sa spájalo so stážou na konkrétnom pracovisku v niektorých z postsocialistických krajín. Aj mne sa podarilo sprostredkovať takúto stáž v Bratislave niekoľkým francúzskym študentom. Desiat hodín interaktívnych prednášok o dejinách a súčasnosti Slovenska bolo sústreďených do jedného týždňa prednášok v Štrasburgu. Bolo ich treba každoročne inovovať, pretože študenti sa veľmi zaujímali o aktuálne politické i spoločenské dianie na Slovensku. Bola to náročná práca, v ktorej som sa venovala nielen dejinám Slovenska v 19. a 20. storočí, ale doslova dejinám súčasnosti. Niektorí z absolventov týchto kurzov pokračovali v doktorandskom štúdiu. Medzi poslucháčmi bol napríklad Etienne Boissérie, dnes už známy odborník na dejiny Slovenska vo Francúzsku, ktorý ich prednáša v INALCO v Paríži aj v Štrasburgu. Ďalší mali ambície uplatniť sa v medzinárodných inštitúciách. Jednu svoju bývalú študentku som naozaj stretla na pôde Rady Európy.

Akí sú zahraniční študenti histórie, ako by ste ich porovnali so slovenskými?

Netrúfam si porovnávať slovenských a francúzskych študentov a nechcela by som svoje dojmy zovšeobecňovať. Na Slovensku aj vo Francúzsku sú vynikajúci aj priemerní študenti, každého z nich treba vidieť ako individualitu. Ale určite sa líšia formy štúdia a nároky na študentov. Vo Francúzsku sa už koncom 60. rokov chápalo doktorandské štúdium ako 3. cyklus vysokoškolského štúdia. Bolo však rovnako náročné ako dnes. V dizertáciách sa nepredkladajú len stručné výsledky výskumu, ale aj cesta, ako sa k nim dospelo. Sú omnoho rozsiahlejšie ako na Slovensku. Dizertácia obhájena na Sorbonne má najmenej 500 a bežne

viac ako 1000 strán. Povinnou súčasťou je odôvodnenie vedeckých prístupov aj dokumentačná príloha.

Pred dvoma rokmi vyšiel tretí zväzok syntetického diela Slovensko v 20. storočí, zaoberajúci sa históriou Slovenska v medzivojnovom Československu (1918 – 1939), do ktorého ste prispeli autorsky, ale pod ktorým ste podpísaná spolu s nedávno zosnulým Milanom Zemkom aj ako editorka. Aké ďalšie práce možno v najbližšom čase čakať od vášho kolektívu z oddelenia novších dejín?

Pracovníci oddelenia pripravujú štvrtý zväzok Slovenska v 20. storočí, venovaný Slovenskému štátu a obdobiu druhej svetovej vojny. Prešiel oponentským pokračovaním a práca na jeho vydaní už finišuje. Vedúcimi autorského kolektívu tohto zväzku sú Katarína Hradská a Ivan Kamenec, na tomto zväzku autorsky ani editorsky neparticipujem. Nevenovala som sa hĺbkovej analýze tohto obdobia, a bez nej je historik schopný urobiť skôr subjektívnu kompiláciu, ako vedeckú syntézu.

V oddelení novších dejín dnes pracuje 15 vedeckých pracovníkov, ktorí sa podieľajú jednak na prierezovom projekte APVV *Štátne hranice a identity v moderných slovenských dejinách v stredo európskom kontexte*, ten presahuje kapacitu oddelenia. Zároveň riešia 6 VEGA projektov, zameraných na publicistiku Milana Hodžu súvisiacu s jeho vrcholnou politickou činnosťou v 30. rokoch 20. storočia, na výskum stratégie a priorít ČSR v oblasti vzdelávania a národnej osvety na Slovensku v rokoch 1918 – 1939, na výskum sociálneho radikalizmu a artikuláciu sociálnej nespokojnosti v rámci socialistického a komunistického hnutia v tom istom období, na genézu metodologických a terminologických prístupov vo výskume holokaustu na Slovensku. Každý tím priebežne publikuje výsledky svojho výskumu v štúdiách a monografiách. Môj užší tím riešiteľov VEGA projektu pracuje na téme *Biografia ako historiografický problém*. Roku 2012 sme vydali zaujímavú kolektívnu monografiu *Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad*, s kapitolami od historikov zo všetkých spomenutých krajín. Texty od francúzskych autorov sme preložili do slovenčiny. Čitateľ môže jednak porovnať teoretické východiská a metódy uchopenia tejto problematiky, aj konkrétny spôsob, ako sa uplatňujú pri spracovaní biografii známych aj menej známych osobností (M. Hodža, E. Beneš, Miklós Horthy, Božena a Josef Němcovci, M. R. Štefánik, B. Pavlů). Celkom nedávno v rámci projektu vyšiel zborník *Milan Rastislav Štefánik a česko-slovenské zahraničné vojsko – légie* (Spoločnosť Pro História 2014). Pracujeme na biografiách viacerých slovenských osobností, ktoré však ešte nie sú pripravené do tlače.

Načrme trochu aj do vášho súkromia. Postavenie ženy-vedkyne, osobitne s takým širokým záberom, ako je ten váš, a najmä

BOHUMILA FERENCUHOVÁ SO SVOJIMI NAJBĽIŽŠIMI – MANŽELOM A DCÉROU MÁRIOU (DRUHÁ, SLÁVKA, NA FOTOGRAFII CHÝBA, PRE PRUDKÚ VIRÓZU NEMOHLA PRICESTOVAŤ Z BRNA).

ak k tomu prirátame ešte rodinu, je časovo náročné a prináša asi špecifické situácie. Ako je to vo vašom prípade?

Myslím si, že postavenie ženy-vedkyne určitého veku v určitom odbore sa dá porovnať s postavením muža-vedca približne rovnakého veku v tom istom odbore. Vedecká práca je nielen časovo, ale aj fyzicky a psychicky náročná. Vyčerpáva, ale aj naplňa, teší, zabáva, zmocňuje sa našej mysle alebo nás dokáže deprimovať a ničiť, ak sa dostaneme pod priveľký tlak, ak sa nám dlhodobo nedarí. Vedec aj vedkyňa v našom odbore potrebuje pracovňu aj doma, množstvo kníh, sedí pri počítači viac hodín, ako má stanovené v popise práce. Nevieť presne, čo máte na mysli, keď spomínate špecifické situácie. Dlhodobejšiu neprítomnosť kvôli výskumom doma či v zahraničí? Dnes to už pre mňa nie je problém, moje dve dcéry sú už dospelé a v jednej domácnosti sme zostali iba s manželom. Ťažšie to bolo, kým boli deti malé. V tom čase som ich niekedy až na mesiac zverila mojej mame v Dolnom Kubíne, ktorá mi obetavo pomáha, hoci sama vychovala päť detí a iste to bolo na ňu veľa. Ale kým staršia dcéra nedosiahla 10 a mladšia 6 rokov, na dlhšie výskumy som cestovala zriedka a na konferencie skoro vôbec nie. Na výsledky bolo u mňa treba čakať dlhšie, čo sa odrazilo na nízkej mzde, občas sa možno prejavilo aj v určitom zahnávaní zo strany niektorých kolegov a kolegýň. Existovala však aj tolerancia a pochopenie, ktoré mladé ženy musia dostať, inak sa to neblaho odrazí na ich zdraví. Nie som si istá, či si to ich zamestnávateľia uvedomujú. Nároky sú dnes veľmi vysoké a tempo práce sa zrýchlilo. Myslím, že žena-vedkyňa i muž-vedec aj v dnešnej dobe potrebujú rodinu a mali by sa dokázať vzájomne zastúpiť.

Vedec, a najmä ten so spoločenskovedným zameraním si, chce či nechce, nosí svoje odborné problémy aj domov. Akú pozíciu ma história vo vašej rodine? Nachádzate ochotných poslucháčov, ak sa potrebujete

vyrozprávať, čo vás ako historičku trápi, u svojho manžela a dcéry?

Môj manžel najhoršie znáša zavreté dvere na mojej pracovni, ale vie, že rušiť ma je neradne, a za tie roky si na môj spôsob práce zvykol. Nezblížili sme sa prostredníctvom histórie, vyštudoval Elektrotechnickú fakultu SVŠT a história ho síce zaujíma ako čitateľa, ale nie ako výskumníka. Aktívne hrával futbal a spolu sme sa radi chodievali kúpať do Senca, či na dlhé prechádzky, občas do divadla, do kina a na koncerty. A spoločne sme sa venovali deťom, on s nimi chodieval aj na lyžovačky, kým ja som si tento luxus nedovolila, či nechcela dovoliť. Občas som mu porozprávala, čo sa mi podarilo vyriešiť, ale on ma pozná dobre a radšej ma poslal, aby som to rýchlo napísala, lebo to nové „vyhovorím“ a môže sa stať, že to nezaznamenám.

Mám dve dospelé a vydarené dcéry, obidve sú frankofónne – absolventky bilingválneho gymnázia na Metodovej ulici, obidve dnes prednášajú na vysokej škole. Mária filmové teórie a dejiny dokumentárneho filmu na VŠMU v Bratislave, je aj poetka, vyšli jej už tri básnické zbierky, prekladá z francúzštiny umelecké aj odborné texty. Slávka prednáša na Fakulte sociálnych štúdií Masarykovej univerzity v Brne. Je sociologička a v roku 2011 jej vyšla monografia o urbanizácii plánovaní v sociológii mesta, aplikovaná na prípad (post)socialistického Brna. Kým boli na základnej a strednej škole, zdalo sa im v mojom podaní zaujímavejšie ako v učebnici. Ale neskôr som sa učila najmä ja od nich. Rozprávali mi o tom, čo prečítali z filozofie, zo sociológie, a o tom, ktoré filmy a prečo si mám pozrieť v kine.

A keď nie práve histórii, čomu sa venujete v súkromí vo svojom voľnom čase najradšej?

Svojmu sedemročnému vnukovi Teovi.

Pripravil: Emil Borčín | Foto: Katarína Selecká

SEBAREFLEXIA VEDCOV

Dňa 7. apríla 2014 sa v priestoroch Ústavu svetovej literatúry SAV v Bratislave konal seminár na tému *Sebareflexia spoločenských a humanitných vedcov v SAV*. Kolektív pracovníkov Ústavu svetovej literatúry SAV a Prognostického ústavu SAV prezentoval výsledky spoločného prieskumu, ktorý sa realizoval s podporou Centra excelentnosti SAV CESTA. Základnými motívmi uskutočnenia prieskumu medzi tvorivými pracovníkmi 3. oddelenia vied SAV boli nasledujúce potreby:

- potreba zbierania dát vypovedajúcich o názoroch spoločenských a humanitných vedcov na svoju prácu, jej význam, pracovné podmienky atď. (na pozadí celkovej pragmatizácie obrazu vedy, pocitu znižovania významu SSH a pod.),
- pociťovanie nedostatku empiricky fundovanej a štatisticky vyhodnotenej sebareflexie vedcov na Slovensku (popri existencii tradičných foriem sebareflexie a reflexie vedy, ako je esej, interview, verejná diskusia atď.),
- pokusy o reorganizáciu vedeckého života, ale aj pokusy o unifikáciu vyhodnocovacích (napr. akreditačných, evaluačných) kritérií, podľa ktorých sa posudzujú vedecké výkony v rôznych, neraz len ťažko súmerateľných oblastiach poznania (i potreba objasnenia si spoločných záujmov a styčných plôch, napr. schopnosti a predpoklady interdisciplinárnej spolupráce).

Prieskum bol inšpirovaný aj predošlým výskumom *Sebareflexia literárnych vedcov na Slovensku*, uskutočneného v roku 1999 (A. Bžoch – L. Urbánek: Sebadefinovanie literárneho vedca na Slovensku – empirický výskum. In: *Slovak Review* 1999, Vol.

VIII, No. 1, s. 16 – 28.). V rámci prieskumu boli oslovení tvoriví pracovníci ústavu 3. oddelenia vied SAV so žiadosťou o vyplnenie dotazníka v režime on line. Otázky boli formulované v rámci 6 tematických oblastí (1. všeobecné informácie o respondentoch; 2. charakter výskumu a vednej disciplíny; 3. inštitucionálne zabezpečenie a financovanie výskumu; 4. vedné odbory v medzinárodnom kontexte; 5. výskum v interdisciplinárnom priestore; 6. výskum sa zúčastnilo 155 tvorivých pracovníkov 3. oddelenia vied SAV. Na dosiahnutie reprezentatívnych výsledkov z hľadiska rodu a vedného odboru respondentov bol prieskum spracovaný metódou poststratifikácie.

Medzi najzaujímavejšie predbežné závery prieskumu patria:

- Spoločenská relevancia výskumu respondentov spočíva v **základnom aj aplikovanom výskume** (pri vysokej diverzite chápania aplikovaného výskumu) s jasnou prevahou základného výskumu: 45 % základný, 45 % základný aj aplikovaný, 10 % aplikovaný.
- Štýl práce respondentov je charakteristický vysokým podielom **individuálneho výskumu** (46 % pracuje prevažne individuálne, 48 % rovnako individuálne aj v kolektíve, len 2 % respondentov pracujú iba v kolektíve).
- Spokojnosť respondentov s **finančnými výskumnými aktivitami** je veľmi nízka – až 74 % respondentov je nespokojných a 34 % skôr nespokojných. Vyššie 84 % si myslí, že získavanie finančných prostriedkov na základný výskum by malo byť najmä zodpoved-

nosťou štátu (než samotnej vedeckej komunity).

- **Medzinárodný kontext** – 58 % hodnotí úroveň svojho výskumu ako medzinárodný štandard (20 % ako špičkovú), vyše 40 % spolupracuje so zahraničnými partnermi na 50 % a viac (ale takmer 27 % nikdy nepracovalo v medzinárodnom projekte – najmä mladší a starší respondenti), 41 % udáva, že výsledky ich práce sú určené viac pre domáce, než zahraničné prostredie.
- Takmer 88 % respondentov sa pravidelne alebo príležitostne podieľa na **interdisciplinárnom výskume**, pričom sú inšpirovaní (aspoň čiastočne) najmä inými SSH vedami (61 %), do menšej miery prírodnými vedami (56 %), najmenej technickými vedami (41 %).
- Výsledky práce sú pri takmer tretine respondentov **určené v rovnakej, resp. vyššej miere verejnosti než odborným komunitám**. Zároveň až 94 % si myslí, že verejnosť vôbec alebo nedostatočne oceňuje výsledky ich práce.
- Až 99 % súhlasí, že vedci majú **zasahovať do verejných debát**, pričom takmer 70 % z pozície svojho vedného odboru a 30 % z pozície svojho občianskeho presvedčenia.

Účastníci seminára diskutovali o využiteľnosti výsledkov prieskumu v kontexte transformácie vedy na Slovensku, zvýšenia vnímania dôležitosti výskumu v oblasti SSH v SR, možnosti rozvoja interdisciplinárnej spolupráce, možnosti rozšírenia prieskumu na ďalšie vedecké komunity v SR.

M. Lubyová (PÚ SAV),
A. Bžoch (ÚSL SAV) | Foto: G. Magová

SEMINÁR OTVORIL SPOLUAUTOR PRIESKUMU Z ÚSTAVU SVETOVEJ LITERATÚRY SAV PROF. ADAM BŽOCH.

NA SEMINÁRI SA ZÚČASTNILI ZÁSTUPCOVIA Z ÚSTAVU SVETOVEJ LITERATÚRY SAV, PROGNOŠTICKÉHO ÚSTAVU SAV, ÚSTAVU SLOVENSKEJ LITERATÚRY SAV, EKONOMICKEHO ÚSTAVU SAV, SOCIOLOGICKEHO ÚSTAVU SAV A JAZYKOVÉHO ÚSTAVU L. ŠTÚRA SAV.

Konferenciu dunajských akadémií vied hostil moldavský Kišinev

AKADÉMIA S VLASTNOU UNIVERZITOU

Piata konferencia dunajských akadémií vied na podporu Dunajskej stratégie EÚ bola v apríli 2014 v hlavnom meste Moldavska Kišineve. Stálu Dunajskú akademickú konferenciu (DAC) vytvorila Európska akadémia vied a umení a predošlé stretnutia boli vo Viedni, Smoleniciach, Budapešti a Bukurešti. V roku 2015 sa akadémie stretnú v nemeckom Ulme pri prameni Dunaja.

Do Kišineva prišli akadémie z dolného toku Dunaja, Akadémia vied ČR, Európska komisia, Joint Research Centre, Dunajská komisia, Dunajská rektorská konferencia (DRC), s ktorou má DAC od minulého roka uzavreté memorandum o spolupráci. Na stretnutí pod záštitou moldavskej vlády sa zúčastnila vicepremiérka N. Potingová a predstavitelia desiatich ministerstiev. Konferencia zapadla do negociačného procesu prístupu Moldavska k Európskej únii. Program riešil problémy dolného toku Dunaja a jeho prítoku Prut, znečistenie, veľkoplošné záplavy siahajúce desiatky kilometrov do vnútrozemia, ochranu biodiverzity, energetiku, budovanie infraštruktúry výskumu krajiny v delte Dunaja. Moldavsko považuje Dunaj za spojnicu s Európou.

Moldavská akadémia vied je iniciátorom projektov stratégie. Je to šanca pri sla-

bej podpore vedy. Akadémii sa podarilo vytvoriť vlastnú univerzitu, ktorú financuje zo štátneho rozpočtu. Vedeckí pracovníci tu učia na bakalárskom, magisterskom aj doktorskom stupni. Výučba je v budove základných kurzov a v ústavoch akadémie, ktorá vytvorila aj lýceum na prípravu talentovaných stredoškôľakov. O lýceum je veľký záujem a absolventi sa už dostali na elitné americké univerzity, ako je napríklad MIT. Pri súčasnej explózii štátnych aj súkromných univerzít, ktorá prekonala stav na Slovensku (40 univerzít na 4 mil. obyvateľov), je univerzita akadémie vied ostrovom pozitívneho vývoja.

Predstaviteľ Európskej komisie informoval o príprave nových európskych stratégií, ktorá má, žiaľ, inflačný charakter. Po baltickej a dunajskej sa pripravuje stredomorská, alpská a atlantická, čiernomorská je vzhľadom na konflikty v regióne spomalená. Vývoj v Moldavsku je podobný, akým prešlo v uplynulých 20 rokoch Slovensko. Najprv sa obnovil autopark, teraz prichádza na rad riešenie kolapsov na cestách a parkovanie, budujú sa prvé moderné hotely a Trieda Štefana Veľkého v Kišineve sa bude mení na výkladnú skriňu krajiny...

Štefan Luby

Projekt 7. RP IRSES odštartoval v Nitre

RASTLINY V KONTAMINOVANOM PROSTREDÍ

V Ústave genetiky a biotechnológií rastlín SAV v Nitre sa v dňoch 14. – 16. apríla 2014 konalo úvodné stretnutie účastníkov projektu 7. rámcového programu (MC Action, akronym „Plant DNA tolerance: FP7-People-2013-IRSES) pod názvom *Plant adaptation to heavy metal and radioactive pollution*.

Týmto projektom sa vôbec po prvý raz začína spolupráca deviatich výskumných tímov zo siedmich európskych krajín na riešení spoločného celoeurópskeho problému úspešného prežitia rastlín v prostredí kon-

taminovanom ťažkými kovmi alebo rádioaktivitou. Na projekte budú spolupracovať Aberystwyth University (Veľká Británia – koordinácia projektu), Georg-August University Göttingen (Nemecko), Belarusian State University Minsk (Bielorusko), Ústav experimentálnej botaniky AV Českej republiky, Federal State Autonomous Educational Institution for Higher Education in Siberian Area (Rusko), Russian Research Institute for Silviculture and Mechanization of Forestry, Pushkino (Rusko), M. G. Kholodny Institute of Botany NASU Kyjev, Institutu-

te of Cell Biology and Genetics NASU, Kyjev (Ukrajina) a Ústav genetiky a biotechnológií rastlín SAV Nitra (SR).

Počas stretnutia jednotliví účastníci prezentovali svoje doterajšie výsledky v danej problematike a diskutovali o svojich predstavách o spoločnom riešení cieľov projektu. Zástupcovia nitrianskeho ústavu sa na projekte zúčastnia výskumom adaptácie rastlín v rádioaktívnej černo-byľskej oblasti.

(Zdroj: ÚGBR SAV)

ZNÁMY I NEZNÁMY SAMUEL ZOCH

Dňa 24. apríla 2014 usporiadal Ústav politických vied SAV v spolupráci s Katedrou slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v priestoroch Malého kongresového centra VEDY, vydavateľstva SAV na Štefánikovej ulici 3 v Bratislave vedeckú konferenciu na tému *Samuel Zoch vo verejnom, politickom a cirkevnom živote Slovenska*. Organizátori ju pripravili v rámci projektu VEGA *Samuel Zoch. Denníky – korešpondencia – prejavy – články – kázne* (č. 1/0532/12).

Cieľom podujatia bolo priblížiť odbornej i laickej verejnosti Samuela Zocha (1882 – 1928) ako osobnosť, ktorá z pozície autorstva Martinskej deklarácie z októbra 1918 nielenže stála za prihlásením sa Slovenska k československému štátu, ale tiež ako osobnosť, ktorá zásadným spôsobom prispela k formovaniu moderného slovenského národa, a osobnosť, ktorá stála aj za vznikom samostatnej evanjelickej a. v. cirkevnej organizácie v hraniciach Slovenska a bola jedným z jej dvoch prvých slobodne zvolených biskupov. Konferencia mala teda prispieť k rozšíreniu a objasneniu doteraz kusých a často i nesprávne interpretovaných poznatkov o najvýraznejšom predstaviteľovi slovenskej evanjelickej cirkevnej a verejno-politickej reprezentácie v prelomovom období vývoja slovenského národa.

Programová koncepcia podujatia reflektovala jednotlivé oblasti života na Slovensku, do ktorých Samuel Zoch zásadným spôsobom vstúpil, niekto ich ovplyvnil, pričom za súčasného zachovania chronologického prístupu postupne objasňovala aj jeho nábožensko-cirkevnú, politickú a spoločenskú socializáciu. Prvá časť konferencie sa venovala priblíženiu rodových vzťahov Samuela Zocha (Mgr. Zdenko Ďuriška), objasneniu súvislostí a predpokladov, ktoré stáli za jeho pôsobením na evanjelickej cirkevnej pôde v uhorských podmienkach (Mgr. Miriam Viršínská, PhD.), a jeho zástoja vo verejno-politickom priestore Slovenska

ZOCHOVU KONCEPCIU VÝVOJA EVANJELICKEJ KONFESIE A JEJ CIRKEVNEJ ORGANIZÁCIE V NOVOM ŠTÁTOPRÁVNOM USPORIADANÍ PREDSTAVILA MGR. MILENA SOKOLOVÁ, PHD. ZA PREDSEDNÍCKYM STOLOM ZĽAVA MGR. ZDENKO ĎURIŠKA (SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA, MARTIN), PHDR. PETER ZELENÁK, CSC. (KATEDRA SLOVENSKÝCH DEJÍN FIF UK). FOTO: PETER DINUŠ

v období vzniku Československa a prebiehajúcich spoločensko-kultúrnych a sociálnych zmien na našom území (PhDr. Peter Zelenák, CSC.). V ďalšej časti konferencie sa referujúci zaoberali či už Zochovu koncepciou vývoja evanjelickej konfesie a jej cirkevnej organizácie v novom štátoprávnom usporiadaní a jej prepojením na otázku zabezpečenia novej štátnej integrity (Mgr. Milena Sokolová, PhD.), alebo objasňovali jeho vzťahy s českým evanjelickým prostredím (Mgr. Lukáš Krajčír), či poskytli teologickú analýzu jeho kázňovej tvorby (Mgr. Michal Zajden). Záver konferencie tvorili prednášky o činnosti Samuela Zocha v agrárnom stranícko-politickom pros-

treďi prvej ČSR vrátane jeho parlamentného účinkovania (Mgr. Matej Hanula, PhD.) a reflexii Zochovej osobnosti v diskurze po jeho smrti (Mgr. Martin Vašš, PhD.).

Okrem toho, že konferencia poskytla komplexný pohľad na politický a nábožensko-cirkevný profil Samuela Zocha, jej zámerom bolo tiež podnietiť systematický výskum problematiky evanjelických konfesionálnych súvislostí vývoja slovenskej spoločnosti na profesionálnej vedeckej báze tak, aby sa stal integrálnou súčasťou slovenskej spoločenskovednej spisby, no najmä historiografie a politických vied.

Milena Sokolová, ÚPV SAV

Ústav hydrologie SAV spoluorganizátorom konferencie v Prahe

MALÉ POVODIA POD DROBNOHĽADOM

Od 22. do 24. apríla 2014 sa uskutočnila na Novotného lávce v Prahe už piata konferencia s názvom *Hydrologie malého povodia*. Hlavným organizátorom tejto pravidelnej akcie je Ústav pre hydrodynamiku Akadémie vied ČR, v. v. i., Ústav hydro-

logie SAV je už tradične spoluorganizátorom.

Vyššie 120 účastníkov konferencie hľadalo počas troch dní odpovede na otázky, týkajúce sa:

– tvorby odtoku v malých povodiach,

– globálnych vplyvov a zmien v režime vodných zdrojov v malých povodiach,
– komplexného monitoringu a bilancie zásob vody v malých povodiach,
– hydrologických extrémov (prívalové povodne, hydrologické sucha),

- vplyvu vegetačného krytu na vodný režim,
- hydrologického modelovania a neistôt v hydrologickom modelovaní,
- nových metód a prístrojového vybavenia v hydrológii a hydroekológii.

Na konferencii jej účastníci prezentovali 51 príspevkov a 42 posterov. Konferenčné príspevky boli publikované v dvojdielnom recenzovanom zborníku.

V rámci programu organizátori pripravili odbornú exkurziu do múzea Karlovho mostu s odborným výkladom riaditeľa múzea Zdeňka Bergmana. Účastníci konferencie mali možnosť prezrieť si zvyšky Juditinho mosta s „Bradáčom“ – reliéfom tváre muža, ktorý storočia slúžil ako povodňová značka na Vltave. O kamennej plastike bradáčového muža, ktorá je umiestnená na brehu vedľa vodomernej stanice pri Karlovom moste a ktorej správy pochádzajú už z roku 1432, sa hovorí, že len čo sa voda dotkne spodných častí „Bradáčových“ fúzov, Vltava vystupuje zo svojich brehov a je najvyšší čas, aby sa ľudia, ktorí bývajú v najnižších častiach pri vode, sťahovali preč od rieky. Ak voda začne dosahovať až k ústam „Bradáča“, vystupuje Vltava zo svojich brehov a zaplavuje ulice na staromestskej stra-

ZA REČNÍCKYM PULTOM HLAVNÝ ORGANIZÁTOR PRAŽSKEJ KONFERENCIE S NÁZVOM HYDROLOGIE MALÉHO POVODÍ ING. M. TESAŘ, CSC., Z ÚSTAVU PRE HYDRODYNAMIKU AV ČR, CELKOM VĽAVO ING. L. LICHNER, DRSC., Z ÚSTAVU HYDROLÓGIE SAV. FOTO: ARCHÍV ÚH SAV

ne rieky. A napokon ak zaplaví vltavská voda i „Bradáčovu“ hlavu (pleš), môžu sa ľudia na Staromestskom námestí voziť na loďkách...

Účastníci sa takisto mohli oboznámiť s prístrojovým vybavením súčasnej vodomernej stanice na Vltave. Výklad Z. Bergmana spestroval L. Elleder z ČHMÚ, ktorý sa v spolupráci archeológom Z. Dragounom z Národného památkového ústavu profesionálne venuje problematike histo-

rických povodní v Čechách. Mimochodom, katastrofická povodeň na Vltave v Prahe v roku 2002 presiahla Bradáčovu hlavu o dobré dva metre!

A ešte jeden poznatok z Prahy: srdce hydrológa muselo zaplesáť pri pohľade na profesionálne osadené povodňové značky na historickej budove hneď vedľa štátnej nivelácie...

Pavla Pekárová

Konferencia na tému postavenia literatúry strednej a východnej Európy

V TIENI KOLONIÁLNEJ MINULOSTI

V dňoch 10. – 12. apríla 2014 sa v Poľskom inštitúte v Bratislave uskutočnila medzinárodná interdisciplinárna konferencia *Postkolonializmus a literatúra strednej a východnej Európy* pod záštitou Ústavu svetovej literatúry SAV a s podporou Medzinárodného vyšehradského fondu. Na konferencii sa zúčastnili vedci zo Slovenska, Česka, Poľska, Maďarska, Lotyšska, Ruskej federácie, Ukrajiny, Rumunska, Turecka, Nemecka, Talianska, Holandska, Veľkej Británie, Kanady a Juhoafrickej republiky. Konferencia pritiahla nielen literárnych vedcov, ale aj odborníkov z oblasti sociológie, filozofie, politológie, kultúrnych aj regionálnych štúdií. Úvodnú prednášku predniesla prof. Madina Tlostanova z Ruskej prezidentskej akadémie pre národnú ekonomiu a verejnú správu (RANEPA) v Moskve. Ďalší pozvaní hostia boli prof. Benedikts Kalnačs z Univerzity v Rige a Dr. Cristina Sandru z Veľkej Británie.

Impulzom na zorganizovanie konferencie boli súčasné tendencie (rozšírené najmä

v poľských a baltických kultúrnych štúdiách) analyzovať stredo- a východoeurópske kultúrne identity z hľadiska postkoloniálneho diskurzu, ktorý umožňuje vnímať tento región ako postkoloniálny vo vzťahu k Rusku. Podľa teórií post-dependence alebo post-Soviet studies obdobie imperiálnej dominancie ZSSR zásadným spôsobom ovplyvnilo kultúry východnej a strednej Európy, ako aj Pobaltia, ktorých európska identita bola násilne prerušená dôsledkom toho, že sa ocitli v sovietskej záujmovej a ideologickej zóne. Súčasné oživenie ruskej imperiálnej aktivity na Kryme, ktoré mení geopolitické rozdelenie Európy na základe vojenských, ale aj kultúrnych a etnických záujmov, je vnímané ako pokračovanie tejto histórie. Post-dependence studies si kladú otázky, ako koloniálna minulosť ovplyvňuje kultúrne identity v regióne a prináša alternatívnu, post-marxistickú kritiku neoliberalizmu a kapitalizmu.

Konferencia mala sedem tematických panelov, ktoré sa sústredili na niekoľko fa-

žiskových tém, ako napríklad literatúra disentu, sebakolonizácia, postkomunistické rekonštrukcie národnej identity a historický revizionizmus, formy socialistického a post-socialistického orientalizmu, ako aj post-socialistická geopolitika a zmeny vo vnímaní postkomunistického priestoru. Konferencia potvrdila, že nástroje postkoloniálneho diskurzu úspešne využívajú vedci v humanitných aj spoločenských vedách v celom stredo- a východoeurópskom regióne a nezávisle od seba prichádzajú k podobným záverom. Živá diskusia, ktorá sa rozprúdila po každom paneli, priniesla množstvo zaujímavých výmen názorov a poznatkov. Konferencia bola priestorom intenzívneho networkingu a otvorila možnosť pre interkultúrny dialóg s veľkou rezonanciou. Výstupy z konferencie budú publikované v zborníku vo vydavateľstve Rodopi v anglickom jazyku.

Dobrota Pucherová, Ústav svetovej literatúry SAV

MOŽNOSTI, VÝZVY A OBMEDZENIA

Za organizačnej spolupráce Ústavu svetovej literatúry SAV (v rámci grantu VEGA: *Hypermediálny artefakt v postdigitálnej dobe*) a Poľského inštitútu sa v dňoch 14. – 15. apríla 2014 sa uskutočnilo medzinárodné kolokvium *Literatúra v postdigitálnej dobe: možnosti, výzvy a obmedzenia*.

V prvý deň odznali príspevky a diskusie na niekoľko tém. K amatérskym vstupom do literatúry a najmä internetovým prostrediam, v ktorých fungujú, sa vyjadrili K. Piorecký a P. Rankov (vzrastajúci fenomén fanfiction). Ku kontextom pojmu postdigitálna doba prispela K. Piorecká predstavením Hrabalových autografov a ich estetiky chyby (približovanie ku glitchu), ako aj Z. Husárová s M. Riškovou, ktoré načrtli širokú škálu rovín, ktoré zasahuje (výskumná, estetická, kultúrna, sociálna, ekonomická a i.). Poľský hosť M. Pisarski sa širokého problému dotkol úvahou o zručnostiach potrebných pre dnešného bádateľa – humanistu zaoberajúceho sa štúdiom hypermediálnych artefaktov. Na neho nadviazala B. Suwara načrtnutím možného smerovania digitálnej humanistiky.

Druhý deň odznala prednáška M. Pisarskeho *Poľská klasika na obrazovke počítača – od Mickiewicza k Schulzovi*, v ktorej

MARIUSZ PISARSKI A BOGUMILA SUWARA. Foto archív

prezentoval prevedenie (remediáciu) diel klasikov do interaktívnych textových hier a pokúsil sa zodpovedať niektoré z otázok, ktoré tento posun otvára (napr. či takýto druh oživenia klasík priláka aj mladších čitateľov). V prednáške okrem iného upozornil na to, že digitalizácia nie je to isté čo digitálna literatúra, osvetlil spôsob práce s prototextom (z akého textového korpusu sa pri konkrétnych dielach vyberalo, ako bol stanovený algoritmus), čím poodhalil druh tvorivej metódy (experimentu) zod-

povedajúci konkrétnemu procesu remediácie. Neostalo však len pri teoretizovaní – M. Pisarski s pomocou publika predviedol, ako s vyhľadávacím nástrojom Google pri správnych pokynoch dokážeme modifikovať básne klasikov podľa najčastejších asociácií slov z básne, ktoré sú pri ich vyhľadávaní navrhované. Výsledok tejto umeleckej spolupráce človeka so strojom rozhodne zaujal i pobavil.

Petra Blšťáková

Bratislavské filozofické dni po desiaty raz

ŽIVOT SUBJEKTIVITY

Filozofický ústav SAV uskutočnil 28. marca 2014 výročnú desiatu konferenciu Bratislavských filozofických dní. Tohtoročná téma *Žiť filozofiu – étos konania* predstavovala na jednej strane určité zavŕšenie niekoľkoročného konferenčného cyklu, na druhej strane sa symbolicky vrátila k téme prvého ročníka, ktorý sa pod názvom *Konanie, normy a konflikty v globálnej situácii* konal v roku 2005. Za centrálnu tému podujatí Bratislavských filozofických dní možno označiť problematiku života subjektivity, na ktorú sa počas posledných desiatich rokov dalo nazerat zvnútra, čiže v detailných analýzách a rozvíjaniach rôznych problémov, akými boli napríklad afektivita, interiorita, telesnosť, dávanie, ale aj v jej rezonantnom, intersubjektívnom a globálnom kontexte. Dalo by sa povedať, že konferencia sledovala nielen globálny dosah jednotlivých filozofických otázok, ale rezonovala aj z globalizovaného pohľadu, keďže Bratislavu a Smolenice navštívili za posled-

né desaťročie filozofi z Nemecka, Francúzska, Rakúska, Spojených štátov amerických, Nórska, Čiech, Poľska a Maďarska.

Tohtoročnú konferenciu otvoril poľský filozof Andrzej Gniazdowski z Ústavu filozofie a sociológie Poľskej akadémie vied príspevkom *Človek a jeho štýl*, v ktorom sa zamerával na tzv. fenomenologické učenie o rase Ludwiga Ferdinanda Claussa. Karel Novotný z Filozofického ústavu AV ČR na pozadí Levinasovej kritiky Heideggera rozpracoval tému *Ludské a neludské vo fenomenológii*. Veronika Konrádová z Katedry politológie a filozofie Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem sa vo svojej prednáške *Filozofia ako spôsob života u Platóna a Aristotela* zaoberala prepojením teoretickej a praktickej vrstvy života s ohľadom na prepojenie rozumnosti s politickými cnosťami. Jana Tomašovičová z Katedry filozofie UCM v Trnave posunula tému života a filozofie do aktuálneho kontextu dôležitých etických a biopolitických otázok transhumanizmu, ktoré vychádzajú zo „ži-

vota v zóne biomoci“. Za zavŕšenie konferencie možno považovať štruktúrny pohľad na tri varianty sociálnych ontológií – esencializmus, aktualizmus a interakcionizmus, ktorých podmienky a prejavy predstavil vo svojej prednáške František Novosád z Filozofického ústavu SAV.

Desiaty ročník Bratislavských filozofických dní reagoval na výzvu filozofovania, ktoré nemá byť len diskurzívnym výkonom myslenia, ale aj *modom existencie*, filozofovania, ktoré sa zrkadlí v zmysle života a vo viacerých formách jeho rozvrhovania, prežívania, správania – nielen vedeckého, ale aj každodenného. Zároveň je starosť o dušu nielen starosťou o seba, ale aj o druhých a o dušu spoločenstva. Skúmanie vzájomných väzieb medzi mysléním a konaním umožňuje ukotviť praktické aktivity, porozumieť predpokladom sociálnych a etických vzťahov a takisto poodkryť ich možné deficity či deformácie.

J. Vydrová, R. Karul

Košickí popularizátori vedy zasväcujú laikov do tajomstiev výskumov

O LIETAJÚCICH MYŠIACH AJ O ATÓME

Už tri roky sa stretávajú odborníci zo Slovenskej akadémie vied s obyvateľmi Košíc vo vedeckých kaviarňach vo výmenníkoch SPOTs na Ulici obrody a na Brigádnickej. Popularizátori vedy mesiac čo mesiac zasväcujú laikov do tajomstiev svojich výskumov a bádání. Tak ako v iných prípadoch, aj pri organizovaní vedeckých kaviární je potrebné nadšenie a zápal organizátorov. Za SAV sa dominantne angažuje RNDr. Ján Gálik, CSc., zástupca riaditeľky Neurobiologického ústavu SAV v Košiciach, ktorý navrhuje témy a oslovuje prednášajúcich.

Na utorok 25. marca bola pre zvedavcov pripravená tak trochu tajomná vedecká kaviareň o netopieroch a v sobotu 29. marca zasa vedecký brloh pre detváky, ktoré zaujímajú LEGO roboty. O „lietajúcich myšiach, temných vládcoch nočného neba a studených jaskýň, s povestou upírov“ – netopieroch veľa nevieme a možno aj preto im pripisujeme veľa tajomných vlastností. Či ich naozaj majú a či to nie sú len mylné mýty, návštevníkom vedeckej kaviarne porozprával RNDr. Marcel Uhrín, PhD., z Ústavu biologických a ekologických vied PF UPJŠ v Košiciach.

Vedecký brloh pre deti na tému „LEGO roboty“ mal popri dospeljej lektorke Ing. Danke Daneshjoovej aj mladších prednášajúcich. „Boli to naši absolventi, ktorí na úvod prezentovali využitie robotov – zamerali sa na vesmír, medicínu a trochu priemysel, objasňuje ich bývalá učiteľka zo Základnej školy na Krosnianskej 4 v Košiciach, kde študujú intelektovo nadaní žiaci. Bola to motivačná prednáška, po ktorej nasledoval workshop. Návštevníci brlohu si mohli naprogramovať robota s pomocou súčasných žiakov školy, ktorá sa dlhodobo

MARCOVÁ VEDECKÁ KAVIAREŇ PATRILA NETOPIEROM ALEBO TIEŽ „LIETAJÚCIM UPÍROM“, O KTORÝCH S PREHĽADOM PREDNÁŠAL RNDR. MARCEL UHRÍN, PHD., Z ÚSTAVU BIOLOGICKÝCH A EKOLOGICKÝCH VIED UNIVERZITY P. J. ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH. Foto: Tomáš Čižmárnik

umiestňuje na popredných miestach súťaží v rôznych odboroch v rámci SR.

Aprílová vedecká kaviareň bola ďalšou z výnimočných z viacerých pohľadov. Koľkí z Košičanov vedia, že v ich meste je najväčší a najlepší inštitút na Slovensku? A že tento inštitút je nukleárny, teda že využíva rozpad atómov? Vedecká kaviareň bola o mierovom využití nukleárnej energie, o tom, ako táto pomáha zachraňovať ľudské životy. O ušľachtilom využití rádioaktívneho hovoril jeden z otcov najväčšieho Inšti-

tútu nukleárnej a molekulárnej medicíny na Slovensku, doc. MUDr. Ján Lepej, CSc., mim. prof., ktorý stál pri zrode myšlienky, tvorbe projektu aj pri samotnej realizácii na zelenej lúke. Názov jeho prednášky znel: Nukleárna medicína – keď atóm nezabíja, ale pomáha. Návštevníci kaviarne získali jasnejší prehľad o pojmoch ako atóm, jadro, izotop, čo to je „cétečko“, magnetická rezonancia atď., ale aj to, ako skontrolovať ľudské telo zvnútra bez jediného zárezu skalpelom.

Katarína Čižmáriková

NÁVŠTEVNÍCI ZAPLNILI MIESTNOSŤ AJ PRI PREDNÁŠKE ING. EMILA GAŽA Z ÚSTAVU EXPERIMENTÁLNEJ FYZIKY SAV. JEHO LEVITUJÚCI VLÁČIK JE OSVEDČENÝM HITOM PRE ZVEDAVCOV VŠETKÝCH VEKOVÝCH KATEGÓRIÍ. Foto: Tomáš Čižmárnik

JEDNA SOBOTA V MESIACI JE VÝMENNÍK NA ULICI OBRODY V KOŠICIACH VYHRADENÝ BU- DÚCIM VEDCOM. VEĽKÝ ZÁUJEM VYVOLALA PREDNÁŠKA ING. DANKY DANESHJOOVEJ ZO ZŠ KROSNIANSKA 4 O LE- GOROBOTOCH, KDE STARŠÍ ŽIACI ASISTOVALI MLADŠÍM DEŤOM. Foto: Katarína Čižmáriková

Slovenská plavba a prístavy a.s.

L-35,86 m
B-11,19 m
N-61,4 t DBa-2135-SK 33001199

SPaP SPIŠ

